

Hannelore over haar schooltijd in Berlijn

Toen Ruth en ik de schoolplichtige leeftijd hadden bereikt kwamen wij naar de Joodse-Gemeente-School aan de Fasanen Strasse, vlakbij de Kurfürstendamm. De Nazis waren inmiddels aan het bewind. De school, zowel als de aangebouwde synagoge zijn in de 'Kristallnacht' op 9 november 1938 volledig verwoest en in vlammen opgegaan tot op twee reusachtige ingangszuilen na. Deze zuilen vormen ook nu de ingang van het moderne na-oorlogse Joodse-Gemeente-Huis, dat op deze plek herbouwd is. Ruth en ik hebben op deze school niet alleen een heerlijke schooltijd gehad, maar ook een zorgeloze onbevangen kindheid dankzij onze lieve en liefdevolle klasselerares. Wij mochten haar 'Tante Freundlich' noemen en niet juffrouw. Ze is in 1938 naar Palestina geëmigreerd en misschien leeft zij nu nog in Israël. Zij is de gehele schooltijd – dat is in Duitsland 4 jaar – onze klassenonderwijzeres gebleven. Door de omgang met uitsluitend Joodse kinderen en Joodse onderwijzers hebben wij niets van de reeds bestaande Jodenhaat en agressie ondervonden... Tante Freundlich, die zeer zionistisch was, leerde ons bewust te worden van onze eigen identiteit... De schooltijd was van 8-13 uur. Dan gingen wij naar huis. Ook Papa kwam 's middags thuis van zijn 'klanten-tour', zoals hij dat noemde en wij gebruikten samen de warme maaltijd. Van school thuiskomend riep ik al op de trap luidkeels: "De Hannemann is weer thuis". Dat was mijn troetelnaam. Vaak ging Papa na het eten even rusten op de bank in de eetkamer en dan was het voor mij het toppunt van geluk als ik achter hem mocht liggen en zijn kale hoofd aaien. Ik noemde hem 'kulli', omdat zijn hoofd zo kogelrond was.